

FYLKESMANNEN I
NORD-TRØNDELAG

NORD-TRØNDELAG FYLKESKOMMUNE

VERNEPLAN FOR KULTURMILJØ

Nærøy Prestegård tidlig på 1800-tallet.

Område 1. Kopperå i Meråker kommune

Områdebeskrivelse

Kopperå ligger i Meråker kommune, inn mot svenskegrensa.

Kopperåsamfunnet har grodd opp omkring møtet mellom to elver, Tevla og Kopperåa. Kopperå framstår i dag som et skogkledd lågfjellsområde, hvor industrisamfunnet har underordnet seg, men også vokst fram i samspill med naturen og topografien. Veier og bygninger ligger i sørhellinga og på en høyde langs elvedalen. Selve fabrikkområdet framstår som Kopperås fremste landemerke.

Kort historisk tilbakeblikk

Spor etter jernvinne fra tida omkring Kristi fødsel forteller om starten på en historie med industriell utnytting av skogen og smelting av metall i 2000 år. På 1600-tallet kom det i gang industriell sagbruksdrift i bygda og fra midten av 1700-tallet ble det startet gruvedrift på kopperkis i området, fra 1770 var det smeltehytte på Gilså i Stordalen.

I 1827 ble smeltehytta, og dermed industrisamfunnet, flyttet til Nustadfoss. I 1895 ble den nedlagt for godt, men da hadde treliperiet som ble startet i 1886 kommet godt i gang under Nustadfoss. Det brant i 1912.

Kopperå var ubebyggt rundt 1895. Jernbanen mellom Norge og Sverige gikk gjennom området, ellers var det ingen fast bosetting, bare setervoller og stier.

Jernbanetransport og mulighetene for utnytting av Tevla og Kopperåa til kraftproduksjon gjorde området egnet for industriell virksomhet. Meraker Brug og Carbidfabrikk A/S startet anleggsarbeidet i 1898, og to år seinere, i 1900, sto et anlegg for produksjon av karbid ferdig.

Kopperå var i denne perioden et "klondyke", med stor aktivitet.

Ellers har oppgangstider blitt fulgt av nedgangstider gjennom 1900-tallet, fram til karbidproduksjonen ble stanset på slutten av 1960-tallet. Den neste store fasen handlet om ferrosilicium med Elkem-konsernet som eier av smelteverket. Den siste fasen startet med utnytting av et avfallsprodukt, produksjon av silica-støv. I forhold til tidligere er arbeidsstokken sterkt redusert.

Beskrivelse av kulturmiljøet

Kulturmiljøet Kopperå er et representativt industrisamfunn fra 1900-tallet, bygd opp omkring ei hjørnesteinsbedrift. Forutsetningen for framveksten, elektrisitetsproduksjonen, utgjør helt sentrale element i kulturmiljøet Kopperå. Kopperå er et komplett samfunn med arbeidsplasser, boliger og samfunnsinstitusjoner og blir en viktig dokumentasjon av industri- og arbeiderkulturen fra dette århundret.

Boligene er konsentrert i Kopperå har en meget enhetlig arkitektur, hovedsaklig fra 3 perioder: nasjonalisme, klassisisme og modernisme/funksjonalisme.

Kulturmiljøet i Kopperå består av 4 karakteristiske element, som har hver sin geografiske utstrekning og karakter, og tilhører hver sin tidsperiode. Det er:

- "Uta-Elva"-området, som består av funksjonærboliger, Verksgården og Kopperå kapell (1930)
 - Kopperå I: Bygningene som omkranser Kontordammen (funksjonærboliger, kraftstasjon, administrasjonsbolig, direktørbolig, Fjellheim, arbeiderkantone o.s.v. (1900 -)
 - "Nea lina", som består av arbeiderboligene på Myra fra 1915
 - "Åvva lina", som består av "Egne hjem"-området med boliger fra 30- og 50-tallet
- Fabrikkbygningen og bygninger som kommer nært inn til denne, og anleggene knyttet til kraftproduksjonen, samt restene etter den første fabrikk som ble oppsatt i 1900 er en annen hoveddel av miljøet.

Produksjonsmiljøet omfatter også elva Kopperåa som kraftkilde, spor etter uttak av kalkstein som trengtes til karbidproduksjonen og transport med mellomriksjernbanen
Alle "nødvendige" funksjoner i et nyetablert tettsted er den siste hoveddelen av Kopperåsamfunnet.

Kopperåsamfunnet avspeiler sosiale strukturer: klassesamfunnets organisering er lesbar ut fra bl.a. boliglokalisering, støttet av historie, tradisjon og andre immaterielle kulturminner.

Verne vurdering

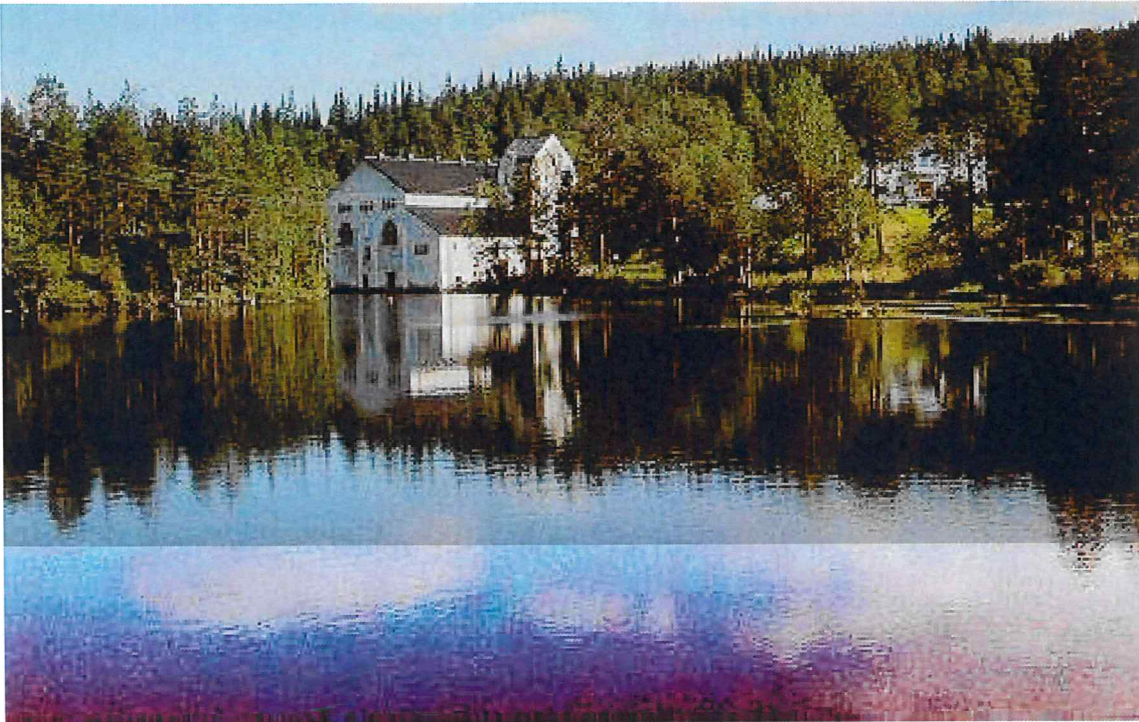
Industrisamfunnet Kopperå, i fjellbygda Meråker, framstår som et representativt kulturmiljø, etablert der vasskrafta lot seg utnytte. Kopperå, med sin om lag 100 år gamle historie, er et godt bevart eksempel på et sted bygt på grunnlaget fra en gammel industritradisjon: Det økonomiske grunnlaget for framveksten av Kopperå står i sammenheng med med en over 2000 år gammel metallurgisk historie.

Forvaltningsutfordringer

Det er en stor bygningsmasse, som det er viktig å ta vare på, kanskje først og fremst gjennom å legge til rette for ny bruk. Ut over industrianleggene gjelder dette særlig arbeiderboligene på "Myra", som er solgt til private. Det foregår endel ombygging/modernisering. Viktig at dette blir gjort på en slik måte at boligområdets særpreget blir bevart. I forbindelse med nyregulering av kraftproduksjonen i vassdraget, er de gamle kraftanleggene ikke lengre i bruk. Enkelte av disse bør bevares for framtida.

Aktuelle løsninger

Det er startet opp arbeid med å utarbeide en reguleringsplan for Kopperå, der det blir viktig å sikre sammenhengene mellom de ulike elementene Kopperå er bygd opp av. Kopperå med omkringliggende kraftverksminner har kvaliteter som gjør det mulig med fredning i medhold av KML §20. I dette tilfelle kunne §20 brukes for å angi et overordna formål for forvaltning av området. PBL bør være grunnlaget for løpende byggesaksbehandling, men det er også mulig å forvalte dette kulturmiljøet fullt ut etter PBL.

Utnytting av vasskraft var grunnlaget for industrisamfunnet i Kopperå. Kraftstasjonen Kopperå 1 var den andre kraftstasjonen i området. Den første lå lengere nede i dalen sammen med den første smelteverkshallen.

Område : 2 **Hegra**, Stjørdal kommune, Nord-Trøndelag fylke

_____ : avgrensning av område

0 500 1000 1500 2000 2500

Ekvidistanse 20 m

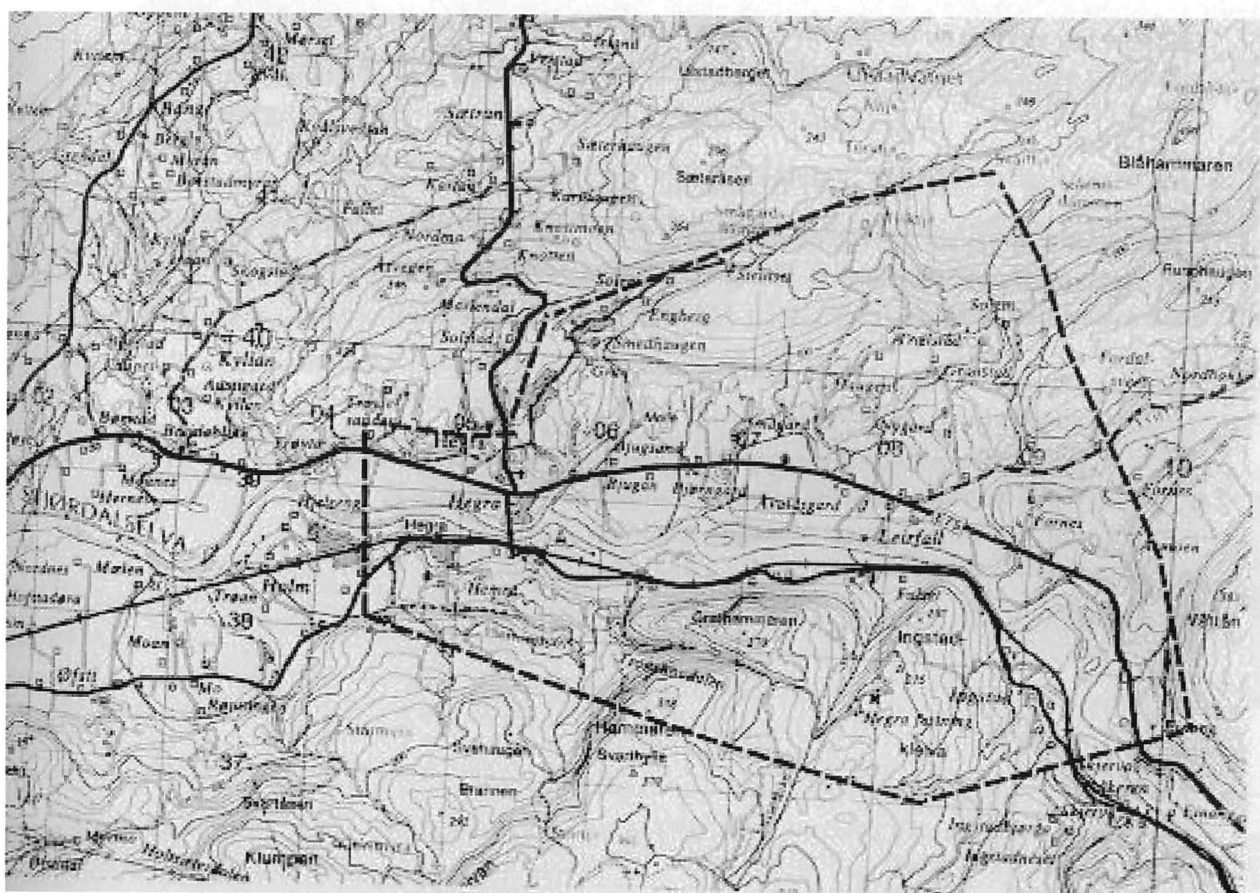

Målestokk: 1: 50.000

Kartblad M711: 1621 I Stjørdal

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag/

Nord-Trøndelag fylkeskommune, oktober 1995

Kartreferanser:

M711: 1621 I Stjørdal

Øk. kart.: CQ 127 CR 127

UTM-koordinater: PR 04 -10 37-41

Høyde over havet: 4 - 200 m

A ---- 1.